

NANNE OTTEMA

De Sierkunst in Nederlandsch Oost-Indië

Tentoonstelling in het Prinsessehof

In de benedenzaaltjes van het Prinsessehof is een tentoonstelling ingericht van aanwinsten op het gebied der Indische Sierkunst gedurende de laatste jaren uit het daarvoor bestemde aanwinstfonds verkregen.

Dit aanwinstfonds werd gevormd o.a. uit de helft van de entree's, zoodat alle bezoekers van het Prinsessehof medegewerkt hebben tot het verkrijgen van deze verzameling Indische Sierkunst. Door de goede zorgen van den concierge-amanuensis, K.J. Keikes, zijn de voorwerpen, geographisch geordend, opgesteld, zoodat een overzicht van de verspreiding der diverse kunstnijverheids-technieken over onzen archipel is verkregen.

Beginnende bij den wand tegenover de ramen vinden wij kunst van Java en Bali opgesteld. Bronzen beeldjes, oorspronkelijk in was geboetseerd en daarna in de daaromheen gevormde klei- of zandvormen gegoten, dus in de z.g.n. „cire perdu-techniek” uit den bloeitijd der Hindoe-kunst in Midden-Java, de 10e of 11e eeuw. Soortgelijke lampjes met ornament dat sterk doet denken aan 18e eeuwse Europeesche roccoco-vormen, dito tempelschellen, waarvan een met de „Nandi” de heilige stier versierd en andere religieuze voorwerpen laten ons voorbeelden zien van de vroege ontwikkeling dezer moeilijke metaal-techniek in de Hindoe-rijken in ons Indië.

Het buitengewoon fijn bewerkte beeldje stelt „Mandjoecri” — de bron van alle kennis — voor en is afkomstig uit de bekende verzameling van mevrouw Resink—Wilkens te Jogjakarta.

De lampjes, die eenige jaren geleden in midden Java werden opgegraven, verkreeg het Prinsessehof door welwillende medewerking van den oudheidkundigen dienst in Indië.

De geslepen bijl van agaat is een steentijdrelict uit een nog veel vroeger tijdvak, eveneens op Java gevonden. Misschien is dit stuk wel bewaard gebleven, omdat latere geslachten het als waardigheids-teeken bewaard hebben.

Treffend is het dat deze stukken, die ook dikwijls in den grond worden gevonden, in den volksmond bliksemstanden of dondersteen worden genoemd, evenals de versteende zeeëgels, die in onzen bodem gevonden worden, bij ons dikwijls dondersteen worden genoemd. Verwantschap van tradities uit oerbeschavingen aan de beide zijden van onzen aardbol.

Ook in de verschillende voorwerpen van kunstnijverheid uit latere eeuwen, het gedreven goud- en zilverwerk, de met wit meteoorijzer (pamor) versierde wapens, het houtsnijwerk, de geornamenteerde krisgrepen, de wajangpoppen, zien wij de oude Hindoe-tradities en ornamentiek nagevolgd. Merkwaardig is hoe Indisch-Europeesch of Europeesch-Indisch vele ornamentiek vooral op Indische meubelen en ander houtsnijwerk ons aandoet.

Wij hebben hier te doen met een wisselwerking tusschen twee met elkaar in contact komende beschavingen, die vooral in de 18e eeuw zeer sterk is geweest.

Een mooi voorbeeld van een dergelijk contact is een stuk Javaansch houtsnijwerk, afkomstig uit Cheribon, gelegen in de van oudsher sterk onder Chineeschen invloed staande Noordelijke kuststrook van Midden-Java. Het ornament hiervan is geïnspireerd op de „ling tchy”, de paddestoel, het teken van het veelgewenschte lang-leven, dat wij op allerlei Chineesche kunstvoorwerpen tegenkomen.

Op Bali heeft de Hindoe-Godsdienst zich tot in onzen tijd gehandhaafd en is de oude ornamentiek dus ook in eere gebleven, zooals aan krisheften, gesneden beeldjes, pinangscharen en allerlei andere versierde voorwerpen is te zien.

Zeër fraaie stukken van dit eiland zijn de groote katoenen doek met goud-opdruk, afkomstig van een begrafenisplechtigheid, die in de gang een plaatsje heeft gevonden en het weefsel boven de Bali-opstelling, dat kunstig bewerkt is door het omwikkelpcedé der draden „ikat", dat hier zoowel op de schering als op den inslag is toegepast.

Naast de ingangsdeur zijn kunstvoorwerpen uit Sumatra opgesteld. Eerst kleedingstukken en andere weefsels uit Zuid-Sumatra. Het mooist geornamenteerde stuk is hier het breede weefsel, midden boven de vitrine. De beide er op voorkomende gestyleerde schepen, waarop de katafalken der dooden voorkomen, zich door allerlei gestyleerde mensch- en dierfiguren omgeven. Deze doek is afkomstig van Kroë, aan de Zuidwestkust van Sumatra gelegen. Dit fraaie stuk kon ik evenals meerdere andere tentoongestelde voorwerpen verwerven door zeer gewaardeerde bemiddeling van den verzamelaar Georg Tillmann te Amsterdam. Typeerend voor vele weefsels uit de Lampongs zijn de er op geborduurde banden, waarin ook gestyleerde schepen en mensch- en dierfiguren voorkomen.

De scheepsvoorstellungen houden wellicht verband met vroegere overzeesche betrekkingen, waarbij onwillekeurig de opvallende gelijkenis, die de op deze doeken voorkomende scheeps-voorstellungen hebben met vroege Egyptische wandversieringen, waarop de schepen, die van de Roode Zee uitvoeren, zijn afgebeeld. De mensch- en dierfiguren, die wij op nagenoeg alle ornamentiek in Indië aantreffen, soms in naturalistische, soms in gestyleerde en vrijwel geheel tot ornament opgeloste vormen, houden verband met het alom in den archipel verbreide animisme.

Voor den inlander hebben of hadden deze vormen allen een oeroude beteekenis van zielenvereering, een beteekenis, die met de Islamiseering en Christianiseering hoe langer hoe meer in het vergeetboek geraakt.

De vitrine aan dezen wand bevat voorwerpen uit Midden-Sumatra. Buitengewoon fraai versierde metalen gordelgespen, fraaie gouddraad-weefsels, een batikdoek uit Djambi, een techniek, die buiten Java maar schaars voorkomt en lak- en vlechtwerk uit de omgeving van Palembang. Ook bij laatstgenoemde voorwerpen is de Chineesche invloed, die in deze havenstad van oudsher levendig is geweest, duidelijk aan te wijzen.

Hiernaast sluiten zich aan voorwerpen van het eiland Nias en uit de Batak-landen. Ook hier woont een inlandsche bevolking, die van oudsher een hoog gevoel heeft gehad voor ornamentiek, dat vooral in houtsnijwerk en bronsgietskunst tot uiting kwam.

De hierbij aansluitende opstelling voor het raam omvat allerlei voorwerpen uit Noord-Sumatra, speciaal Atjeh, waarbij — wat niet te verwonderen valt — fraai versierde wapens een hoofdrol spelen.

Voor het middenraam zijn kunstvoorwerpen uit Borneo opgesteld, die het Prinsessehof deels heeft te danken aan de goedgeefschheid van den oud-Gouverneur-Generaal van Ned.-Indië, graaf van Limburg Stirum, van zijne echtgenoot geboren jonkvrouwe van Sminia en van den Borneo-reiziger H.F. Tillema.

Het gevoel, dat de hier wonende Dajakstammen hebben voor ornament-kunst, grenst haast aan het ongelooflijke. Een halve eeuw geleden werd dit reeds ontdekt door Oostenrijksche geleerden en een lijvig boek over „Die bildenden Künste bei den Dayaks auf Borneo" verscheen dan ook reeds in 1890 in Weenen.

Mensch- en dierfiguren, die ook hier een aanleiding waren voor de ornamenten, die wij op de weefsels, het kralenwerk, het vlechtwerk, het houtsnijwerk enz. aantreffen, zijn op kunstige wijze tot allerlei grillige vormen gestyleerd.

Voor het verste raam treft de bezoeker een opstelling van voorwerpen uit Celebes, waarbij naast het ornament vooral ook de kleur der weefsels en vlechtwerken een dominerende rol speelt.

De hiernaast aansluitende schilden zijn respectievelijk afkomstig van Ceram, van de Philippijnen en van de Alfoeren, terwijl ook de vitrine aan dezen wand allerlei voorwerpen bevat, afkomstig van de kleinere eilanden uit het Oosten van den Archipel.

In deze vitrine ziet men sierlijk met geometrisch-ornament versierde kalkkokers van bamboe. Deze kokers treft men over den geheelen archipel aan, daar ook het sirih-kauwen, waarvan de kalk een der ingrediënten vormt, over den geheelen archipel verspreid is.

Reeds bij de versierde voorwerpen uit de Batak-landen van Borneo en Celebes troffen wij deze bamboe-kokers aan, terwijl wij ze eveneens op Nieuw-Guinea zullen aantreffen.

Vooraf op die van Timor is jaren geleden door den beschrijver van de Indische kunstnijverheid J.A. Loebèr Jr. reeds de aandacht gevestigd. Ook de uit hoorn gesneden sierlepels van Timor, waarop veeltijds afbeeldingen van pluimvee voorkomen, munten uit door goedgepast ornament.

Een hierbij aansluitend siervoorwerp is de pronkkam van Soemba, waar twee hanen met geweldige kammen en paardefiguren op zijn afgebeeld. Naast kralenwerk van Soembawa en voorwerpen van Flores kan hier ook de aandacht gevestigd worden op een pot van beschilderd aardewerk van de Key-eilanden.

De pottenbakkerskunst in ons Indië is technisch op een laag standpunt blijven staan, waarschijnlijk omdat overal in Indië door alle eeuwen heen overvloedig en goedkoop Chineesch, Siameesch, Annamitisch en soortgelijk aardewerk en grof porselein door den inlander kon worden verkregen. Het met geometrische figuren koud beschilderde aardewerk uit de Key-eilanden, dat er archaischer uitziet dan het in werkelijkheid is, vormt een geheel op zichzelf staande groep.

Het groote schild naast deze vitrine is afkomstig van Nieuw-Guinea. Wanneer men dit uit een ruwe plank gesneden stuk goed beziet moet men er zich rekenschap van geven, dat de Papoea, die het gemaakt heeft, nog niet over metalen gereedschappen kon beschikken, doch het hout met gepolijste steenen bijlen en andere gereedschappen van steen en schelp heeft moeten bewerken.

Deze stammen leefden tot voor kort onder een steentijd-beschaving en merkwaardig is hoe hunne gereedschappen gelijken op die welke voor 3 à 4000 jaren op onze zandgronden werden gebruikt en waarvan vele fraaie exemplaren in de pas gerestaureerde oudste afdeeling van ons Friesch Museum worden bewaard.

In het achtervertrek treffen wij een 8-tal bijlen, knodsen, kloppers en dolken aan, die ook voor onze alleroudste beschaving waarde hebben, omdat wij daaraan de wijze van bevestiging in houten stelen kunnen nagaan.

De dolk van obsidiaan is niet gepolijst maar van gehouwen steen, terwijl het houten heft fraai versierd is. Ze is afkomstig van de Admiraliteits-eilanden. De bekende handelaar in ethnografica Jac. Aalderink te Amsterdam vereerde mij indertijd dit ook voor vergelijking zeer waardevolle en fraaie stuk.

De vele kunstzinnige voorwerpen in het achterzaaltje tentoongesteld zijn alle van Nieuw-Guinea afkomstig. Die aan den raamwand hoofdzakelijk uit het Nederlandsche gedeelte langs de Geelvink-

baai en uit het naar het Westen uitspringend gedeelte van dit grootste aller eilanden, de z.g.n. Vogelkop.

Die aan den tegenovergelegen wand voornamelijk uit het vroegere Duitsche, thans Australische gedeelte, veelal uit de omgeving van de Kaiserin Augusta-rivier. Onder de eerste groep treffen ons speciaal de fraai versierde kalk-kokers en de gereedschappen met gestyleerde mensen-figuren, die ook op de „korwars", de schedelbewaarhuisjes, voorkomen. De gebeeldhouwde figuur, die vroeger een vrouwehuis op Nieuw-Guinea heeft versierd, doet zoo modern aan, dat het haast een kunstwerk van een onzer jongere beeldhouwers kon zijn. De rijk geornamenteerde voorwerpen uit het oude Duitsche gebied zijn geregeld in zachte fraai-harmoniëerende kleuren versierd.

In het midden van het voorzaaltje is een groep weefsels opgesteld, batiks van Java, gouddraad-weefsels van Sumatra, ikat-weefsels afkomstig van verschillende eilanden in het Oosten van den Archipel, terwijl enkele langs de wanden opgehangen geornamenteerde kledingstukken van geklopten boom-bast „foejah" zich hierbij aansluiten.

Een blinde kaart van ons eilanden-rijk uit den tegenwoordigen tijd en een 17e eeuwse kaart uit den atlas van Blauw kunnen den bezoeker gemakkelijk inlichtingen verstrekken over de ligging der verschillende eilanden, waarvan zij de kunstvoorwerpen in deze zaaltjes van het Prinsessehof hebben bewonderd.

Ook de amanuensis wil gaarne aan bezoekers nadere inlichtingen omtrent herkomst, bestemming en versieringstechniek van het tentoongestelde geven.

Gaarne besluit ik de opwekking tot een bezoek aan deze tentoonstelling met een woord van dank aan den heer Kools, die door zijn geestige teekeningen dit artikeltje heeft willen verluchten.

NANNE OTTEMA.

Illustraties:

- Bronzen Hindoe-lampje van midden-Java.
- Ruitertje, bekroning van een tooverstaf uit de Bataklanden.
- Dajaksche kalkkoker uit midden-Borneo.
- Hoornen pronkkam van Soemba.

Leeuwarder Courant
20-6-1938

Bronzen Hindoe-lampje
van midden-Java.

Ruitertje, bekroning van
een tooverstaf uit de
Bataklanden.

Dajaksche kalkkoker uit
midden-Borneo.

Hoornen pronkkam van Soemba.